

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БІЛЕЦЬКА Юлія Володимирівна

УДК 321:316.483

**ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ: СУТНІСТЬ ТА СПОСОБИ
ВИРІШЕННЯ (СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ В ПОЛІТИЧНОМУ
ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ)**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
КОРМИЧ Людмила Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціальних теорій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ГОЛОВАТИЙ Микола Федорович,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
проректор з наукової та виховної роботи;

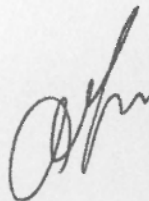
доктор політичних наук, професор
ІВАНОВ Микола Семенович,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили,
завідуючий кафедри політичних наук

Захист відбудеться 28 квітня 2015 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Національному університеті «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 27 березня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що процес становлення незалежності української держави супроводжується деструктивними політичними конфліктами. Розвиток України визначають такі політичні явища як: конфлікти між гілками влади, загострення конкуренції у середовищі політичних еліт, безкомпромісне протистояння між окремими суспільними групами, переростання політичних конфліктів у збройні протистояння тощо. Результатом таких процесів є політична нестабільність, зниження економічних показників, моральна виснаженість населення. Тому постає необхідність в узагальненні існуючих науково-практичних розробок та у подальшому поглибленому аналізі сутності політичного конфлікту, з'ясуванні специфіки його сучасних проявів та визначенні шляхів його подолання в рамках незалежної української держави.

Політичне середовище країни є яскравим прикладом протистояння між різними політичними суб'єктами: партіями, блоками, суспільними групами та окремими індивідами. У процесі політичного конфлікту суб'єкти за допомогою механізму політичної боротьби намагаються отримати можливість впливати на формування та розподіл суспільних та державних цінностей. Така протидія між політичними суб'єктами є доказом необхідності суттєвої зміни усього апарату управління на усіх рівнях політичної взаємодії, і головне, змісту та якості управлінської діяльності. Тобто, йдеться про нагальну потребу кардинальних інституційно-процесуальних змін в результаті глибоких реформ в державі і суспільстві.

Світове співтовариство в умовах глобалізаційних процесів щодо вирішення політичних конфліктів націлене на мирний переговорний процес конфліктуючих сторін, економічні методи впливу щодо агресора та підтримку суб'єктів конфлікту у реалізації результатів переговорних процедур. Політична діяльність української держави демонструє нам відставання українського суспільства від більшої частини світової спільноти в усвідомленні політичної реальності та наслідків політичного протистояння.

З огляду на вищезазначене, обрана тема дисертаційного дослідження вважається актуальною, теоретично і практично значущою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках планової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» за темою «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (№ державної реєстрації – 011U0006H), безпосередньо пов'язане з комплексною науково-дослідною темою кафедри

соціальних теорій Національного університету «Юридична академія» – «Стратегія розвитку України в сучасній цивілізаційному просторі».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявити особливості політичних конфліктів та шляхів їх вирішення в рамках політичної системи сучасної України.

З огляду на поставлену мету визначено такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати генезу досліджень конфліктів в працях зарубіжних вчених;
- дослідити сучасний стан вивчення політичних конфліктів у вітчизняній політичній науці;
- визначити базові поняттєві контури та категоріальний апарат дослідження політичного конфлікту в сучасному українському суспільстві;
- з'ясувати основні методологічні підходи в дослідженні політичних конфліктів;
- структурувати розроблені типології та визначити характерні ознаки політичних конфліктів;
- проаналізувати роль політичних конфліктів у розвитку сучасної української держави;
- визначити вплив політичних конфліктів на діяльність політичних інститутів українського суспільства;
- охарактеризувати шляхи попередження політичних конфліктів, розроблені в науці та ефективні в практичній реалізації;
- з'ясувати політико-правові способи врегулювання політичних конфліктів;
- визначити тенденції взаємодії політичних суб'єктів після подолання політичного конфлікту.

Об'єктом дослідження є конфліктна форма взаємодії суб'єктів в політичних процесах.

Предметом дослідження є специфіка політичних конфліктів в сучасній Україні та оптимальні шляхи їх вирішення.

Методи дослідження визначаються необхідністю комплексного аналізу проблеми та ґрунтуються на використанні міждисциплінарного підходу. У зв'язку з цим використовувались як загальнонаукові, так і спеціальнонаукові методи.

Для визначення первинних уявлень про політичний конфлікт здійснений аналіз наукових праць у вітчизняній та зарубіжній науці за допомогою історичного та діалектичного методів дослідження. Послідовний розгляд етапів розвитку політичних конфліктів у суспільстві від попередньої ситуації до наступної дозволяє розкрити характер і спрямованість дій суб'єктів політики. Дані методи доповнюються ситуаційним методом дослідження, який дозволяє визначити найхарактерніші моменти попереднього конфлікту.

За допомогою ситуаційного методу динаміка політичного конфлікту може розглядатися, як набір станів, які змінюють один одного. Таким чином, політичний конфлікт можна описати низкою ситуацій, що змінюють одна одну, побудованих у певному порядку.

При характеристиці різних варіантів вирішення політичних конфліктів автором використовувався також метод компаративістики, що надало змогу проаналізувати способи вирішення політичних конфліктів, які застосовуються у сучасних зарубіжних країнах, співставити їх з українськими реаліями. Під час пошуку шляхів попередження та вирішення політичного конфлікту використовувався метод правового регулювання. Даний метод містить у собі сукупність способів правового впливу на суспільні відносини в залежності від характеру конкретних сфер.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена вибором теми та методологією дисертаційного дослідження, а також проблематикою, яка до цього часу не мала узагальненого розгляду, а саме комплексним дослідженням специфіки політичних конфліктів та шляхів їх вирішення в рамках політичного процесу сучасної України.

Наукова новизна полягає, зокрема, у наступних положеннях та висновках дисертаційного дослідження:

вперше:

— комплексно відтворено систему національних нормативно-правових актів щодо врегулювання політичних конфліктів в українському суспільстві, встановлено прогалини в них, обумовлені швидкими змінами політичної ситуації з огляду на те, що саме правові шляхи вирішення політичних конфліктів сьогодні найчастіше використовуються за відсутності взаємодії у переговорному процесі між політичними суб'єктами в політичних протистояннях;

— наголошено, що здійснювати дослідження політичних конфліктів та впроваджувати рекомендації щодо їх попередження потрібно постійно, а не лише в період затяжного політичного конфлікту, у якому сторони протистояння не визначені чітко та відсутня компромісна взаємодія сторін. Для ефективної взаємодії між суб'єктами протистояння запропоновано ввести посаду радника при Адміністрації Президента України щодо моніторингу політичної ситуації у суспільстві, визначення різних політичних позицій. Особа з такими повноваженнями матиме змогу контролювати ефективність вирішення політичних конфліктів та сприятиме вчасному попередженню чи зниженню рівня непримиренного зіткнення різносторонніх поглядів на перспективи політичного розвитку;

— введено в науковий обіг термін «радник — політконфліктолог» для уповноваженої особи органів державної влади в межах виконання повноважень щодо стабілізаційних процесів в українському суспільстві в умовах політичних конфліктів. Комплексно відтворено структуру

пропонованої діяльності радника — політичного конфлікту, а також правову та політичну роль відповідної посадової особи. ~~Належати до права та обов'язки;~~

уточнено:

— значимість діяльності конкретних політичних інститутів, які часто стають суб'єктами політичних конфліктів та використовують свій вплив на прийняття необхідного політичного рішення. Зазначено, що в умовах політичних конфліктів інститути державної влади та інститути громадянського суспільства вдаються до боротьби за пріоритетні політичні важелі впливу на окремі сфери суспільства. За цих обставин політична конкуренція підмінює модель соціального партнерства, що виступає дестабілізуючим чинником в політичному процесі;

— напрями та способи вирішення політичних конфліктів в українському суспільстві на окремих стадіях розвитку політичного конфлікту. Зазначено, що в залежності від стадії розвитку політичного конфлікту відрізняються й ефективні методи врегулювання протистояння. Важливе значення конфліктного процесу в політичних відносинах прослідковується через історичні, культурні, ментальні та економічні фактори розвитку українського суспільства. Наголошено, що нерідко переговорний процес, як найбільш оптимальний шлях вирішення конфліктів в демократичному суспільстві, є малоефективним та лише призупиняє вирішення політичних протистоянь до нової нагоди, якщо один з суб'єктів не сповідує демократичних цінностей;

— роль українського суспільства, уособленого в громадських інституціях, у конфліктній взаємодії в політичних процесах. Наголошено, що саме інститути громадянського суспільства є рушійною силою у вирішенні політичних конфліктів щодо визначення легітимності політичних дій та рішень влади та окремих політичних діячів;

дістало подальший розвиток:

— узагальнення теорій політичних конфліктів. Визначено роль сучасних наукових досліджень значимості протиріч у політичних процесах в різні історичні періоди. Запропоновано якісне використання світового досвіду застосування поняття політичного конфлікту у нормативних актах та наукових дослідженнях. Обґрунтована потреба удосконалення національного законодавства щодо регламентації сутності політичного конфлікту та ефективних методів протидії боротьбі за владні важелі впливу;

— визначення ознак, деталізація стадій та категоріального апарату в рамках політичних конфліктів в Україні. На фоні загальної характеристики політичних конфліктів виділена саме специфіка конфліктних процесів в українському суспільстві як основа науково-практичного визначення шляхів попередження та вирішення політичних протиріч;

— концептуалізація стану розвитку політичних конфліктів в Україні. На сучасному етапі функціонування українського суспільства спостерігається

затяжний процес досягнення порозуміння при взаємодії суб'єктів політичного конфлікту, що унеможливорює стабільне функціонування державних органів та інститутів громадянського суспільства. Позитивні результати врегулювання політичних конфліктів потребують виважених рішень від політичних діячів та політичної еліти загалом. В зв'язку з цим окреслені ряд негативних проявів і наслідків затяжного політичного конфлікту: економічне зубожіння населення, гальмування розвитку держави, регіональна конфронтація населення, деструктивні дії окремих індивідів чи груп населення, низький рівень довіри до політичних інститутів та ін., які повинні бути в центрі уваги влади і суспільства в процесі реформ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зроблені узагальнення та сформульовані положення дисертаційного дослідження конкретизують сутність політичного конфлікту в українському суспільстві у рамках загальнонаукового дослідження політичних конфліктів та створюють наукову основу для розробки засобів протидії непримиренним політичним протистоянням між суб'єктами політики як необхідного елементу сучасного розвитку політичних процесів. Представлена робота пропонує створення інституційної системи постійного контролю за конфліктогенною ситуацією в політичному житті українського суспільства, створюючи можливість випереджаючої реакції і недопущення глибокої політичної кризи.

Систематизація джерел та історіографії, здійснені у роботі, можуть бути використані у науково-педагогічній діяльності: при підготовці загальних та спеціальних курсів у вищих закладах освіти, написанні навчальних посібників та підручників з політологічних дисциплін, спецкурсів з політичної конфліктології, порівняльної політології, зокрема, при викладанні окремих тем загального курсу «Політологія» та спеціальних курсів «Моделі та механізми політичної влади», «Взаємодія громадянського суспільства та правової держави», «Теорія політичного конфлікту». Положення та висновки дисертації можуть використовуватись для консультування різних політичних суб'єктів, що представляють державу або громадянське суспільство, з метою узгодження інтересів та позицій.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження обговорювались на засіданнях та науково-методичних семінарах кафедри соціальних теорій Національного університету «Одеська юридична академія». Теоретико-методологічні положення та ідеї, які розвиваються у дисертаційному дослідженні, доповідались та обговорювались під час ряду міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій: XV Звітна наукова конференція, присвячена 15-річчю заснування Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (Одеса, 2012); щорічні

наукові конференції професорсько-викладацького складу НУ «ОЮА» «Правове життя сучасної України» (Одеса, 2013, 2014); Міжнародна конференція «Розвиток науки на сучасному етапі» (Київ, 2013); Міжнародна науково-практична конференція «Політико-соціологічні основи становлення демократичної, соціальної і правової держави» (Харків, 2013).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 13 публікаціях, 6 з яких у наукових виданнях, які є фаховими в галузі політичних наук та 1 у зарубіжному виданні.

Структура дисертації обумовлена специфікою об'єкта і предмета дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота складається із вступу, чотирьох розділів основної частини, які поділяються на 9 підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 213 сторінок, 23 сторінки – список використаних джерел, що містить 214 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи із науковими програмами та планами, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, розкривається наукова новизна і практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію результатів дослідження та публікації.

У першому розділі «Джерельна база та основні напрями наукових досліджень політичних конфліктів» розкрито історичні аспекти наукового аналізу явища політичного конфлікту в зарубіжному та вітчизняному політичному процесі.

У підрозділі 1.1 «Зарубіжний досвід наукової розробки проблем політичних конфліктів» розкрито еволюцію сутності політичного конфлікту та сучасні наукові підходи до його визначення.

Визначено, що безпосереднє дослідження конфліктів почалося у добу Античності, Середньовіччя та епоху Відродження. Відомі мислителі того часу, зокрема, Платон, Аристотель, Блаженний Августин, Н. Макіавеллі, здійснили поділ сутності конфлікту за такими напрямками: правовий, соціальний, політичний, етнічний та констатували, що конфлікт варто розуміти, як бунт людини проти природи та усталеного суспільства. Далі розвиток вчення про політичний конфлікт знаходимо у працях Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, А. Токвіля, О. Конта. Ідейними особливостями розуміння конфлікту для цього періоду були трактовки, що рівність між людьми, яка надана їм від природи, немає позитиву, оскільки на шляху до досягнення мети люди стають ворогами.

Відзначено, що в сучасній світовій науці політичні конфлікти аналізуються на базі трьох напрямів політологічних досліджень: теорії

політичних структур (В. Паретто, Г. Моска, Ж. Сорель, Ф. Оппенгеймер, А. Бентлі та ін.), теорія політичної стабільності (Дж. Блондел, Д. Істон, С. Ліпсет, Д. Сандерс та ін.), етнополітичні теорії (М. Гектер, Т. Нейрн, Дж. Ротшильдт ін.).

У підрозділі 1.2 «Сучасний стан вивчення політичних конфліктів у вітчизняній політичній науці» доведено, що політичний аспект загроз економічній стабільності та національній безпеці повинен розглядатися науковцями та державними діячами як пріоритетний.

В площині національної науки значний внесок у дослідження різних аспектів і проявів політичних конфліктів здійснили К. М. Вітман, М. Ф. Головатий, А. В. Глухова, М. С. Іванов, І. О. Кресіна, Л. І. Кормич, О. Ю. Колтунов, С. М. Наумкіна, А. М. Пойченко, В. А. Ребкало, С. І. Ростецька, І. П. Станкевич, О. І. Хворостяний та ін. Вчені розглядали особливості політичних конфліктів у вітчизняній науці через призму пост-тоталітаризму суспільства. Їх роботи допомагають визначити значимість політичних конфліктів, прослідкувати розвиток самого вчення про конфлікти в Україні та визначити подальші рамки наукового аналізу.

У висновках до першого розділу зазначено, що своєрідної трансформації зазнав політичний конфлікт, починаючи від доби Античності–Середньовіччя–Відродження–Нового часу і до сьогодення. Важливу місію при цьому відіграє соціальний чинник. Прояви конфлікту були та залишаються у людському спілкуванні, поведінці і політиці країни, як у внутрішньому, так і зовнішньому житті держави.

У другому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження політичних конфліктів в сучасному політичному процесі» аналізується поняттєво-категоріальний апарат політичного конфлікту, а також основні підходи, принципи та методи вивчення безпосередньо предмета дослідження.

У підрозділі 2.1 «Категоріальний апарат аналізу політичних конфліктів» здійснено порівняльний аналіз політичного конфлікту з політичною кризою, з політичним протиріччям, з соціально-політичною напруженістю.

Деталізуючи сутність терміну «політичний конфлікт» проаналізовано поняття запропоновані Л. Герасіною, М. Пановим, І. Станкевич, А. Г. Здравомисловим, Д. П. Зеркіним, Е. М. Бабосовим, В. Л. Калашниковим, С. Б. Лугвіним, В. П. Пугачевим, Г. І. Козиревим, які визначають характерні особливості конфлікту в політичному процесі.

Політичний конфлікт в науковому обігу розглядається як прояв заострення об'єктивних і суб'єктивних суперечностей; засіб взаємодії людей, при якому переважає тенденція протиборства, ворожнечі, руйнування досягнутої єдності, згоди і співробітництва; зіткнення, протиборство політичних суб'єктів, що обумовлено протилежністю

їх політичних інтересів, цінностей, цілей і поглядів; прояв і результат конкретної взаємодії двох і більше сторін, які оспорожують один у одного розподіл і утримання владних ресурсів, повноважень і благ.

Надається характеристика політичного конфлікту в рамках українського суспільства. Відзначена специфіка політичного конфлікту в протистоянні різних потужних сил, які мають політичні важелі впливу представлені у вищих органах державної влади та органах різного територіального рівня, причинами якого є боротьба за владу та інтереси окремих політичних діячів і представників регіональної еліти, які для задоволення своїх потреб публічно виступають проти інтересів та напрямків діяльності опонентів.

Охарактеризований складний і різноманітний суб'єктно-об'єктний склад політичного конфлікту. Суб'єктами протистояння можуть бути політичні діячі, окремі політичні партії, блоки, громадські організації, групи людей, об'єднання, індивіди. Територіально політичний конфлікт не обмежений окремими місцями та регіонами може відбуватися в різних населених пунктах України. Об'єктом протистояння можуть бути загальнодержавні цінності, управління суспільними процесами, політичні інтереси, розподіл природних та матеріальних ресурсів тощо.

У підрозділі 2.2 «Основні методи та базові поняттєві контури дослідження політичних конфліктів» визначено методологічну основу дисертаційної роботи.

За допомогою системного підходу визначино вплив політичних протиріч на суспільство та державотворчі процеси. Обґрунтовано, що історичний підхід сприяв не лише аналізу виникнення, розвитку та перетворення процесів протиборства в політичні конфлікти, а, також, дозволяє визначити можливі наслідки політичного протиборства суб'єктів конфлікту у майбутньому та спонукати політичну еліту та громадські об'єднання до мирного врегулювання розбіжностей в рамках ефективних політичних механізмів.

Доведено необхідність застосування методу ієрархій, розробленого американським математиком Т. Сааті. За допомогою даного методу здійснено характеристику політичних конфліктів в українському суспільстві з урахуванням ієрархічних особливостей їх виникнення, перехід на інші рівні ієрархії, розвиток і кінцевий етап врегулювання та узгодження на усіх рівнях.

Використано компаративістський підхід при дослідженні шляхів вирішення політичних конфліктів. Застосування належних критеріїв «порівняння», що має здійснюватися з урахуванням таких властивостей чи якостей, як динамічність і непорушність, допомагає виявити найбільш дієві способи вирішення політичних конфліктів.

Комплексно проаналізовано поняттєві конструкти джерел, стадій, основних функцій та завдань політичного конфлікту. Різновиди типологій

політичних конфліктів допомогли дійти висновку, що у вітчизняному політичному процесі частіше проявляються горизонтальні та вертикальні конфлікти.

У висновках до другого розділу підсумовано результати аналізу категоріального апарату дослідження, визначено, що базовими категоріями щодо дослідження політичного конфлікту є протиріччя, політична криза, напруженість, інцидент. Резюмовано основні методологічні підходи дослідження та перспективи застосування обраної методології в досягненні мети дослідження.

У третьому розділі «Динаміка конфліктів у політичному процесі сучасної України» досліджено позитивні та негативні особливості політичних конфліктів в українському суспільстві, проаналізовано суспільнозначимі політичні протистояння, їх вплив на політичні процеси і розвиток держави та визначено роль політичних інститутів як детермінанти розвитку політичного конфлікту.

У підрозділі 3.1 «Сучасні прояви конфліктів у політичному просторі України» визначено, що сучасний період розвитку України супроводжується постійними конфліктами між виконавчою та законодавчою владою, партіями і рухами, окремими політичними лідерами, фракціями в парламенті, апаратом Президента і апаратом уряду, між місцевою і центральною владою, а також владою і різними соціальними стратами тощо та набувають регіональної специфіки.

Проаналізовано політичні конфлікти, які стали основою розвитку української державності, містять історичну значимість, отримують спеціальні назви, які закріплюються, як загальновживані: позитивні, наприклад, «Революція на граніті», «Помаранчева революція», «Революція гідності», «Євромайдан»; чи негативні «Касетний скандал», «Мовний конфлікт», «Антимайдан», «Тітушки».

Визначено, що основними проблемами для взаємодії у процесі політичного конфлікту є регіональні протиріччя, негативне сприйняття реформ, відсутність економічної стабільності, неконституційні відносини між владою і опозицією, низький рівень довіри до державних структур (судів, прокуратури, міліції, контролюючих та фіскальних органів), латентність політичних конфліктів. У зв'язку з цим, механізми попередження чи врегулювання політичних конфліктів стають малоефективними та короткотривалими за дією.

У підрозділі 3.2 «Вплив політичних конфліктів на діяльність політичних інститутів України» досліджено функціонування окремих політичних інститутів. У зв'язку з різними інституційними змінами за роки незалежності варто переоцінити значимість конституційного устрою, виборчої системи, парламенту, інституту президента та інших політичних інститутів в процесах розвитку політичних конфліктів.

Сукупність інститутів, які потрібні для функціонування демократичного суспільства, створюють апарат державної влади, який уповноважений приймати суспільно-необхідні рішення, але не рідко саме вони стають одним з елементів політичного конфлікту в українському суспільстві. До таких можемо віднести: інститут Президента України, Верховну Раду як інститут законодавчої влади, вищий виконавчий орган – Кабінет Міністрів України, а також інститути громадянського суспільства, передусім, політичні партії.

Значну увагу приділено інституту президента в політичному процесі. Оскільки він постає як балансуєча складова для стримування і протидії у політичній діяльності різних інститутів влади. Законність, функціонування, рівність гілок влади та їх співробітництво повинні будуватися на взаємній зацікавленості у кінцевому результаті нормально співіснують. Якщо ж одна з гілок влади порушить принципи взаємодії, це призведе до політичного протистояння і, як наслідок, конфлікту. З огляду на вітчизняну практику можемо констатувати, що в періоди 2002-2004 р.р., 2006-2007 р.р., 2010-2013 роки система стримувань і протидії діяла як механізм взаємного блокування, а не позитивної збалансованості. Суперечки загострилися і призвели до повноцінного політичного конфлікту, який переріс у загальнополітичну кризу із залученням великої кількості політичних суб'єктів. Вирішальне значення в даному випадку відіграв народ України як суверенна влада у державі.

У висновках до *третього розділу* визначено, що сучасні реалії розвитку політичних конфліктів в суспільстві за період незалежності України характеризуються підвищенням недовіри громадян до правлячої політичної еліти, відсутністю плідної взаємодії між політичними суб'єктами, проявами суб'єктивізації політичних процесів в інформаційному просторі.

У *четвертому розділі «Політико-правові шляхи вирішення політичних конфліктів у вітчизняній практиці»* розглянуто способи попередження конфліктів, шляхи вирішення політичних конфліктів та заходи стабілізаційної взаємодії пост конфліктних процесів в українському суспільстві.

У *підрозділі 4.1 «Сучасні засоби попередження політичних конфліктів»* проведений аналіз, який показав, що коли конфлікт набуває свого повноцінного розвитку, його досить важко розв'язати, він переростає у більш глобальний конфлікт, і методи традиційного врегулювання не сприймаються сторонами. Амбіції та силові протистояння стають основою взаємовідносин протилежних сторін конфлікту.

Дослідженню, що діяльність, направлена на запобігання політичного конфлікту, являє собою сукупність заходів попереднього розпізнання, усунення чи ослаблення конфліктних факторів і обмеження можливості їх виникнення або негативного розвитку в майбутньому. Важливе значення

відіграє чітка поінформованість органів державної влади про ситуацію та політичні погляди по регіонах країни, де існує можливість виникнення політичного конфлікту або де є причини виникнення протиріччя між центром та уповноваженими представниками регіонів в вищих органах влади. Необхідно володіти інформацією про потреби окремих соціальних груп, які висловлюють своє пряме занепокоєння діяльністю влади; при прийнятті нового законодавчого акта потрібно враховувати структуру, потреби, інтереси, сподівання кожної національної меншини; важливо, щоб інформація про політичні погляди населення була об'єктивно-реальною.

Вироблення і реалізація курсу діяльності держави щодо запобігання політичним конфліктам повинні бути показником зрілості українського суспільства та ефективним чинником економічного та культурного процвітання.

У підрозділі 4.2 *«Особливості вирішення політичних конфліктів в Україні»* на основі аналізу дієвих шляхів вирішення політичних конфліктів окреслені демократичні способи розв'язання політичних конфліктів, які актуальні в українському суспільстві. Їх можна поділити на два важливі блоки: до першого блоку віднести розв'язання політичних конфліктів шляхом безпосередньої взаємодії сторін за допомогою консенсусу та компромісу у переговорному процесі; до другого блоку віднести правові способи врегулювання політичного конфлікту, передбаченні національним законодавством та міжнародним правом, із залученням міжнародних організацій.

Зазначено, що питанням переговорів в західному світі займалися набагато більше ніж в Україні, бо там проблема узгодження поведінки різних соціальних груп та інтересів виступає невід'ємною складовою гарантій прав і свобод людини, як пріоритету державної політики. Подальший розвиток України у напрямку демократичного суспільства потребує навичок узгодження інтересів різних страт населення, різних регіонів, різних організацій; кооперації на міжнародному рівні, де основним методом досягнення згоди є переговори. Ефективний результат переговорного процесу залежить від того, як сторони дотримуються правил у взаємовідносинах.

В українському законодавстві чітко не регламентовані шляхи вирішення політичних конфліктів, але, враховуючи правовий механізм діяльності певних органів влади, ми можемо дійти висновку, що саме правові методи на сьогоднішній день є дієвим шляхом при вирішенні політичних протиріч, що виникають у державі. Інституційна правова система, що може стати регулятором політичних конфліктів в Україні, включає: Конституційний Суд України, Верховну Раду України, Президента України. Кожен правовий інститут наділений спеціальними повноваженнями, і їх використання буде залежати від типу політичного конфлікту та суб'єктів конфлікту.

У підрозділі 4.3 «Характеристика політичної стабілізації постконфліктних процесів» зазначається, що завершальною стадією у динаміці політичного конфлікту є пост-конфліктний період. Він характеризується ліквідацією основних протиріч між сторонами, стабілізацією ділових відносин і появою елементів співпраці і довіри.

При будь-якому варіанті вирішення конфлікту напруга у відносинах між колишніми противниками буде зберігатися певний період часу. У зв'язку з кардинально різними політичними поглядами в українському політичному процесі, питання політичного конфлікту має бути під постійним контролем уповноваженої особи на вищому державному рівні. Причин, що можуть спровокувати нові політичні конфлікти, багато: територіальна реформа, пенсійна реформа, медична реформа, земельні питання тощо. Щоб не спричинити зародження нового конфлікту, потрібна прозора процедура дій влади з найважливіших життєвих питань суспільства.

Тому, запропоновано, що одним із радників Президента України повинен бути радник-політконфліктолог. Уповноважена особа з наукового середовища незалежна від будь-якої політичної сили, щоб рамках своїх повноважень регулювала процеси попередження, вирішення, та стабілізації конфліктної взаємодії політичних суб'єктів.

У висновках до четвертого розділу доведено, радикальні зміни, що відбуваються у країні повинні бути усвідомлені та прийняті усіма суб'єктами політики – від пересічного громадянина до найвпливовішого чиновника. Вчинки повинні відповідати справам, а не створювати ілюзію майбутнього. У зв'язку з цим, лише при взаємному бажанні сторін до пониження напруги, взаємних поступках і відновленні співпраці, а не приниженні один одного, конфлікт переходить у стадію повного вирішення. Тож механізм узгоджень має врівноважувати інтереси сторін, а не підпорядковувати одну з них.

У загальних висновках аргументовані основні результати дисертаційного дослідження, сформульовані підсумкові положення, визначенні особливості та запропоновані практичні рекомендації щодо способів вирішення політичних конфліктів в Україні.

1. Охарактеризовано сутність політичного конфлікту, як боротьби за вплив у системі політичних відносин за доступ до прийняття загальнозначущих рішень, за пріоритетність своїх інтересів і визнання їх суспільно-необхідними, тобто за те, що становить зміст влади і домінантного політичного впливу.

2. Визначенно, що суб'єктно-об'єктний склад політичного конфлікту є багатомірним, що накладає специфіку на сутність та прояви конфлікту. Сторонами політичного протистояння можуть бути: представники державних чи недержавних інститутів у політичній взаємодії, окремі політичні лідери різних рівнів політичної системи, регіональні еліти, задіянні у протистоянні на базі різного трактування політичних ідей

і цінностей; громадяни країни (індивіди) та організовані політичні сили, що виступають як суб'єкти провладних сил чи опозиційні рухи тощо.

3. Доведенно, що у внутрішньосупільній взаємодії у політичному процесі в Україні головними дестабілізуючими факторами є криза легітимності влади та високий рівень корупції. Вони спричиняють відсутність довіри населення до політичних лідерів та політичних сил. Це, в свою чергу, визначає, що конструкт політичного конфлікту ґрунтується на відсутності взаємопорозуміння між суб'єктами протистояння в політичній сфері.

4. Аргументовано, що політична свідомість сторін конфлікту, об'єктивна інформація, політична культура є першочерговими складовими процесу формування та використання ефективних механізмів впливу на конфлікт. Без цих умов усі методи будуть неефективними та короткотривалими.

5. Наголошено, що політичні конфлікти під час свого розвитку спричиняють ряд негативних наслідків для суспільства, як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. При цьому, затягування вирішення протиріч та безкомпромісність сторін конфлікту, що, власне, і відбувається в процесі розвитку конфлікту в Україні, значно посилює деструктивні впливи, поглиблюючи конфлікт. Позитивними складовими процесу вирішення конфлікту є конструктивні зміни в суспільстві за умов цивілізованого їх вирішення.

6. З'ясовано, що специфіка прояву конфліктів в сучасній Україні значною мірою обумовлена тим, що в українській політичній системі представники політичних партій можуть кардинально змінювати свої політичні переконання, переходити з однієї політичної партії до іншої. Такі вчинки політиків підривають і без того малу довіру народу. Окрім того, при існуванні протиріч у міжпартійній взаємодії виникають кризові явища, спричиненні використанням владно-командних способів взаємодії, які не сприймаються населенням, а тим більше громадськими політичними інститутами. Тож нестабільна партійна система в сучасній Україні відіграє провокативну роль в політичному процесі.

7. Вказано, що найбільш ефективними методи впливу на сторони протистояння будуть у передконфліктній стадії, коли сторони не наважились на конкретні негативні дії щодо опонента. За цих умов позитивні наслідки соціально-політичного розвитку створюють ґрунт для впливу на конфлікт у напрямку його вирішення. За таких обставин політичні переговори виступають універсальним методом розв'язання конфліктів у суспільно-політичній сфері. Важливим завданням сторін при переговорному процесі є вміння бути толерантними до іншої точки зору, проявляти відкритість і зацікавленість в процесі обговорення складних питань.

8. Показано, що в процесі глибокого політичного конфлікту особливо важливі правові механізми впливу при вирішенні управлінських

суперечностей. Відсутність же чіткої нормативної регламентації правового механізму впливу на політичний конфлікт значно послаблює можливості компромісу. Це доводить потребу вдосконалення національного законодавства, яке регулює взаємини різних політичних суб'єктів в політичному процесі.

9. Визначено важливе значення для суб'єктів політики здійснення стабілізаційних процесів у постконфліктному періоді. Наголошено на потребі постійного контролю, щоб з таких самих причин чи між тими самими суб'єктами не виникав новий конфлікт або нейтралізувати можливості виникнення нового конфлікту. З цією метою запропоновано ввести посаду радника – конфліктолога та окреслені його статус і функції.

10. Враховуючи масштаби розгортання політичних протистоянь в Україні на сучасному етапі існує потреба створювати нові механізми для вирішення політичних конфліктів. Важливе місце в цій діяльності відіграє наукова спільнота. Представництво наукової спільноти, провідних вчених політологів надасть можливість представляти науковій розробки безпосередньо політичній еліті. З цієї точки зору важливого значення набуває процес гуманізації освіти і виховання, підвищуються вимоги до викладання суспільних наук, передусім, політології, соціології, філософії. Нерозуміння цього на владному рівні вже призвело до глибокої політичної кризи українське суспільство. І часу на виправлення ситуації обмаль, бо можна втратити національну державність.

11. Специфіка сучасного політичного конфлікту в Україні за участі зовнішнього суб'єкта на боці однієї з сторін свідчить про необхідність також адекватного залучення іншою стороною-учасником зовнішніх суб'єктів, здатних забезпечити баланс чи надати певні переваги, необхідні для вирішення конфлікту.

Отже, в рамках сучасного вітчизняного політичного процесу конфлікти стають вагомим чинником при взаємодії та функціонуванні органів влади та їх взаємин з громадянським суспільством. Суб'єкти політики зобов'язані забезпечувати вирішення протиріч для ефективності управлінських процесів і перспективного стратегічного планування розвитку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Білецька Ю. В. Теоретичне визначення політичних конфліктів у сучасній Україні / Ю. В. Білецька // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2013. – Вип. 48. – С. 199-208.
2. Білецька Ю. В. Політичні конфлікти у розвитку сучасної української держави / Ю. В. Білецька // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2013. – Вип. 50. – С. 234-241.

3. Білецька Ю. В. Сучасний стан дослідження політичних конфліктів у вітчизняній політичній науці / Ю. В. Білецька // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса, 2014. – Вип. 51. – С. 234-242.

4. Білецька Ю. В. Правові шляхи врегулювання політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Слов'янський вісник : зб. наук. пр. – Рівне, 2014. – № 21. – С. 15-23.

5. Білецька Ю. В. Способи врегулювання національних політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. – 2014. – № 10. – С. 176-187.

6. Білецька Ю. В. Конфліктогенні особливості діяльності окремих політичних інститутів в Україні / Ю. В. Білецька // Вісник Львівського університету: філософсько-політологічні студії : зб. наук. пр. – Львів, 2015. – Вип. 6. – С. 172-180.

7. Yuliya Biletskaya, Main stages and directions of scientific research on political conflicts / Yuliya Biletskaya // Evropský politický a právní diskurz. 2014. – Svazek 1, 1. Vydání. – P. 114-123.

8. Білецька Ю. В. Політичний компроміс, як спосіб вирішення конфліктів в Україні / Ю. В. Білецька // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матер. Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 1 / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 264-267.

9. Білецька Ю. В. Варіативність шляхів вирішення політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Розвиток науки на сучасному етапі Частина V : міжнар. конф. (м. Київ, 2 лютого 2013 р.). – К., 2013. – С. 58-61.

10. Білецька Ю. В. Характерні особливості політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Правове життя сучасної України : матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 253-255.

11. Білецька Ю. В. Медіація, як спосіб вирішення політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Политико-социологические основы становления демократического, социального и правового государства : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Харьков, 27-28 сентября 2013 г.). – Х., 2013. – С. 80.

12. Білецька Ю. В. Стадії розвитку політичних конфліктів / Ю. В. Білецька // Політична наука. Контури міждисциплінарного перетину : IV національний конвент МАСПН (Україна) 20-21 березня 2014 р. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 151-153.

13. Білецька Ю. В. Основні елементи політичного конфлікту / Ю. В. Білецька // Правове життя сучасної України : матер. міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса : Юридична література, 2014. – С. 184 – 186.

АНОТАЦІЯ

Білецька Ю. В. Політичні конфлікти: сутність та способи вирішення (специфіка прояву в політичному процесі сучасної України). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

У дисертації здійснено комплексне дослідження специфіки політичних конфліктів та способів їх вирішення в політичному процесі сучасної України.

Проаналізовано генезу наукових досліджень політичних конфліктів в зарубіжній та українській суспільно-політичній думці, досліджено основні теорії прояву конфліктів в політичній діяльності. Визначено, що політичні конфлікти створюють деструктивний вплив на розвиток українського суспільства на сучасному етапі.

Досліджено базові поняттєві контури та категоріальний апарат, співставленні поняття: політичний конфлікт, політична криза, протиріччя, протиборство. Зазначено, що вітчизняні політичні конфлікти мають специфічні особливості в суб'єктно-об'єктному складі та безпосередньо в процесі їх протікання.

З'ясовані, основні механізми впливу на сторони протистояння в ході розвитку політичних процесів в Україні. Доведено потребу проведення сукупності реформ апарату влади, удосконалення законодавства щодо регламентації взаємин суб'єктів в політичних процесах. Визначені оптимальні шляхи застосування способів вирішення конфліктів, що зменшує негативний їх вплив на життєдіяльність усього суспільства.

Ключові слова: політичний конфлікт, протиборство, політична криза, громадська думка, політичні інститути, переговори, вибори, радник-політконфліктолог.

АННОТАЦИЯ

Билецка Ю. В. Политические конфликты: сущность и способы решения (специфика проявления в политическом процессе современной Украины). – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата политических наук за специальностью 23.00.02 – политические институты и процессы. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

В диссертации осуществлено комплексное исследование специфики политических конфликтов и способов их решения в политическом процессе

современной Украины. Проанализирован генезис научных исследований политических конфликтов в зарубежном и украинском общественно-политическом понимании, исследовано основные теории проявления конфликтов в политической деятельности. Определенно, что политические конфликты создают деструктивное влияние на развитие украинского общества на современном этапе.

Установлено, что среди научных работников распространяется понимание политического приоритета в процессах анализа рисков и угроз безопасности обществу и определении способов их практического преодоления. В рамках современной Украины такой подход является достаточно актуальным. Распад СССР и, как следствие, свержение экономических и социальных институтов, массовая безработица, социальная неустроенность, недовольство, подавленность психики, — все это привело к недоверию граждан органам власти.

Уточнено, что причины развития политического конфликта обусловлены напряженной конфликтогенной ситуацией между органами власти, поэтому периодически происходит обострение разноплановых конфликтов в Украине и в других посткоммунистических странах. Современная политико-конфликтная ситуация в Украине, которая сформировалась в результате трансформации «безконфликтно-тоталитарного» устройства имеет свои специфические особенности. Важное место занимают общественно-цивилизационные и ненасильственные формы регулирования политических конфликтов, которые считаются нормальным демократическим явлением общественной жизни.

Исследованы базовые понятийные контуры и категориальный аппарат, сопоставлены понятия: политический конфликт, политический кризис, противоречия, противоборство. Отмечено, что отечественные политические конфликты имеют специфические особенности в субъектно-объектном составе и непосредственно в процессе их протекания.

Выяснено, что довольно часто политические конфликты сводятся к межинституциональному противодействию. Поэтому осуществлен анализ функционирования и политического взаимодействия отдельных институтов государственной власти. Наиболее конфликтогенными определено институт Президента Украины, парламент, высший исполнительный орган — Кабинет Министров Украины, институт политических партий, институт гражданского общества.

Определено, что эффективно осуществлять урегулирование политических конфликтов на разных этапах его развития, возможно с помощью: средств предупреждения политических конфликтов, способов решения политических конфликтов, стабилизационных процессов постконфликтного взаимодействия.

Выявлены, основные механизмы воздействия на стороны противостояния в ходе развития политических процессов в Украине. Доказано, необходимость проведения совокупности реформ аппарата власти, усовершенствования законодательства по регламентации взаимодействия субъектов в политических процессах. Определены оптимальные пути применения способов решения конфликтов, что уменьшает негативное их влияние на жизнедеятельность всего общества.

Определено, что приоритетными составляющими для формирования и использования эффективных механизмов влияния на конфликт является политическое сознание сторон конфликта, объективная информация, политическая культура. Иначе методы решения конфликтов будут неэффективными и кратковременными.

Ключевые слова: политический конфликт, противостояние, политический кризис, общественное мнение, политические институты, переговоры, выборы, советник политконфликтолог.

SUMMARY

Biletska J. Political conflicts: the nature and solutions (specificity of expression in the political process of modern Ukraine). – Holography.

Thesis for a degree in political sciences, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2015.

The thesis presents a comprehensive study of the specific political conflicts and ways to solve them in the political process of modern Ukraine.

Analyzed genesis research of political conflicts in the foreign and Ukrainian social and political thought, studied the basic theory manifestation of conflict in political activity. Determined that political conflicts create a destructive impact on the development of Ukrainian society today.

Research outlines basic concepts and categorical apparatus, comparing concepts: political conflict, political crisis, contradictions, confrontation. Indicated that domestic political conflicts have specific features in the subject-object structure and directly in their occurrence.

Found major mechanisms of action for opposition parties in the development of political processes in Ukraine. Proved the need for reform of the aggregate power apparatus, improvement of legislation on the regulation of relations between actors in the political process. The optimal ways to use dispute resolution mechanisms that reduce their negative impact on the livelihoods of the society.

Keywords: political conflict, confrontation, political crisis, public opinion, political institutions, negotiations, elections, Minister-politkonfliktolog.